

VILÁG- TÖRTÉNET

14. (46.) évfolyam 2024. 2.

A HUN-REN BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK FOLYÓIRATA

- **ÁRVAI TAMÁS KRISTÓF**
INFORMÁCIÓS HASZON VAGY VESZTESÉG?
- **FELFÖLDI SZABOLCS**
EGY ÁSATÁS A 15. SZÁZADI SELYEMÚTON?
- **SZÁSZ GÉZA**
UTAZÁSI LÁZ, INFORMÁCIÓÉHSÉG, ISMERETKÖZVETÍTÉS
- **KOVÁCS JANKA**
TECHNOLÓGIAI UTAZÁS ÉS ELMEÜGYI REFORM
- **MIHÁLYI DOROTTYA**
GYARMATI PROPAGANDA ÉS ELHALLGATOTT INFORMÁCIÓ
- **Z. KARVALICS LÁSZLÓ**
A VENDÉGBARÁTSÁG INTÉZMÉNYÉTŐL A SZELFITURISTÁKIG
- **SZEMLE**
SZABÓ-GAJMER BERNADETT, STRÓBL ERZSÉBET,
GORZÁS BENJÁMIN, DEMETER GÁBOR ÍRÁSAI

VILÁGTÖRTÉNET
A HUN-REN Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetének folyóirata

Szerkesztők
Skorka Renáta (főszerkesztő)
Bíró László, Martí Tibor, Vámos Péter
(szerkesztők)

Szerkesztőbizottság
Glatz Ferenc (elnök), Borhi László, Erdődy Gábor,
Fischer Ferenc, Fodor Pál, Klaniczay Gábor,
Majoros István, Mihalik Béla Vilmos,
Pók Attila, Poór János

TARTALOM

Az utazások, az utazók és az utazási irodalom világa információtörténeti nagytéma alatt (Z. Karvalics László – Szabó-Gajmer Bernadett)	175
<i>Tanulmányok</i>	
Árvai Tamás Kristóf: Információs haszon vagy veszteség? II. Sarrukín asszír király i. e. 714-es urartui hadjáratának értelmezési családjai	185
Felföldi Szabolcs: Egy ásatás a 15. századi Selyemúton?	
Giosafat Barbaro tanai kalandja és információtörténeti hozadéka	215
Sulyok Anita: Úton, útfélen. Giacomo Casanova helyváltoztatásainak információs hozadéka	231
Szász Géza: Utazási láz, információéhség, ismeretközvetítés. Francia utazók a reformkori Magyarországon	241
Kovács Janka: Technológiai utazás és elmeügyi reform. A pszichiátriai intézményesülés lehetőségei és mintái a 19. századi Magyarországon	257
Mihályi Dorottya: Gyarmati propaganda és elhallgatott információ a 19. század végi észak-afrikai útleírásokban	283
Z. Karvalics László: A vendégbarátság intézményétől a szelfituristáig. Az utazás szerepe a tudás makroközösségi akkumulációjában	299
<i>Szemle</i>	
A <i>Viatica</i> az utazástörténetre szakosodott folyóiratok között (Szabó-Gajmer Bernadett)	317
Moszkóvia rövid története (Stróbl Erzsébet)	320
Luther a protestáns emlékezetkultúrában. Luther-émlékművek 1817–1917 között (Gorzás Benjámin)	323
Regionális és nemzeti struktúrák Közép-Európában (Demeter Gábor)	326

Jelen számunkat Z. Karvalics László és Szabó-Gajmer Bernadett szerkesztette

Egy ásatás a 15. századi Selyemúton?

Giosafat Barbaro tanai kalandja és információtörténeti hozzáadéka

A régészet történetét feltárni kívánó kötetek mind-mind igyekeznek meghatározni az első „régészeti ásatás” pontos idejét és helyét.¹ A kérdésben megkerülhetetlen C. W. Ceram (akiről kevesen tudják, hogy a valódi neve Kurt Wilhelm Marek volt) szerint D’Elboeuf herceg 1738-as herculaneumi kutatásai tarthatók talán az első ásatásnak,² de nem kizárt, hogy már az ókori Mezopotámiában is végeztek „valami-féle” feltárásokat.³ Nem vitás azonban – s ezt a régészeti adataink mellett írott források is alátámasztják –, hogy amióta világ a világ, léteztek olyanok is, akik értékek után kutatva nem voltak restek felásni évtizedekkel, évszázadokkal vagy akár évezredekkel korábban élt egyének sírjait, közösségek temetőit vagy épp teljes településeit. Ezeket a „kutatókat” azonban nem a tudományos megismerés, sokkal inkább a nyereségvágy hajtotta. A sírrablás valójában egyidős az emberiséggel.⁴ Így nem véletlen az sem, hogy már a kora középkorban is születtek olyan törvények Európában, amelyek ezt a barbár folyamatot igyekeztek visszaszorítani, inkább kevesebb, mint több sikerrel.⁵ Csupán néhány olyan esetről lehet tudomásunk, amelyekről elmondhatjuk, hogy történeti és régészeti adatok együttesen bizonyítják a korábbi temetkezések vagy éppen föld borította települések kifosztására tett kísérletet. Ezek közül is különösképp izgalmas az itáliai diplomata-kereskedő-kalandor-utazó Giosafat Barbaróé, aki a 15. század talán egyik legszínesebb, legérdekesebb életpályáját futotta be.

A Barbaróhoz kapcsolható történet azonban nem pusztán azért izgalmas, mert lényegében a középkor legvégén zajlott le – és ennek ellenére mégis meglehetősen jól dokumentált –, hanem azért is, mert Barbaro alább részleteiben is is-

* A szerző a Szegedi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Régészeti Tanszékének adjunktusa, a Kulturális Örökség és Digitális Társadalom kutatócsoport tagja (6722 Szeged, Egyetem utca 2., Felfoldi.Szabolcs@antiq.u-szeged.hu). A kutatást a Szegedi Tudományegyetem Interdiszciplináris Kutatásfejlesztési és Innovációs Kiválósági Központ (IKIKK) Humán és Társadalomtudományi Klaszterének Digitális Társadalom Kompetenciaközpontja támogatta.

1 Magyarul például: Kayser, 1966; Renfrew–Bahn, 2005; angolul például: Stiebing, 1993; Silverberg, 1997.

2 Ceram, 1965. 5.

3 Uo. 7., illetve Silverberg, 1997. viii.

4 Vö. Jahnkuhn, 1978; Atwood, 2004; Becker–Wawrzinek, 2013. – Ez az egyik motorja a modern illegális műkincs-kereskedelemnek is. Magyar nyelven összefoglalóan legutóbb lásd a *Határtalan Régészet* című archeológiai magazin 2019. évfolyamának 4. számát, melynek címe *Illegális műkincs-kereskedelem*.

5 Vö. Krüger, 1978. Lásd még: Nótári, 2013. 529–540.; Nótári, 2020.

mertetett útleírása sok tekintetben eltért a korszak utazási irodalmától. Az egykorú utazók, így akár Marco Polo vagy Francesco Balducci Pegolotti, de említhetnénk Wilhelm Rubrukot vagy Plano Carpinit is, számos ok miatt vetették papírra (pergamenre) sorait, a múlt megismerése azonban nem szerepelt ezek között. Nyilván Barbaro sem tudományos kutatás céljából vezényelt „ásatást” a Selyemút egyik nyugati végpontja közelében. Alapvető célja a kincskeresés volt, ám vállalkozása oly módon és oly eredeti részletekkel járult hozzá a későbbi generációk szemléletének formálásához, egy ekkor még ugyancsak lassan táguló tudástér bővítéséhez, hogy információtörténeti szempontból is izgalmas tanulságokat hordoz.

Giosafat Barbaro élete és műve

Híres elődjéhez, a százötven évvel korábban élt Marco Polóhoz hasonlóan Giosafat Barbaro is egy jól ismert, előkelő velencei családban született 1413-ban.⁶ A Barbaro családban több politikus és diplomata is állt már korábban a tengeri köztársaság szolgálatában.⁷ Giosafat még csak 18 éves volt, amikor 1431-ben bekerült a velencei Szenátus tagjai közé.⁸ Három évvel később megnősült: az előkelő Duodo család fejének, Arseniónak a lányát, Nonát vette el. A házasságból később három leány- és egy fiúgyermek született.⁹ Az ifjú Giosafatot politikai karrierje és egyéni ambíciói mellett családja gazdasági boldogulása sem hagyta hidegen, így nem meglepő, hogy 1436-ban már Velence kiterjedt kereskedelmi impériumának egyik legtávolabbi érintkezési pontján, a Don folyó mellett felépült Tanában tűnt fel.¹⁰

Egyes adatok szerint a Velencei Köztársaság követeként érkezett az akkor-tájt a velenceiek nagy riválisának számító genovaiak kezén lévő, ma Azovnak nevezett városba, de az sem kizárt, hogy gazdasági, jelesül kereskedelmi célok (is) vezényelték e távoli, gazdasági szempontból viszont kifejezetten izgalmas földre. Az egykori szárazföldi Selyemút egyik legnyugatibb végpontjának is tartható város a korszak kelet-európai és közép-ázsiai nagyhatalmainak egyik ütközőzónájában állt.¹¹ A tehetséges velencei így hamarosan különböző diplomáciai követségek tagjaként az ottani szélesebb értelemben vett régió számos szegletébe eljutott szárazföldön és vízen egyaránt: több ízben is járt az Arany Horda utódállamainak, így az úgynevezett Nagy Hordának a területén, a Krímben, az orosz Novgorodban, vagy éppen a Kaukázusban. 1472-től Uzun Hasszán turkomán fejedelem követeként Perzsiába utazott. Később követte oda őt egy másik velencei követ, Ambrosio/Ambrogio Contarini is.¹²

6 Almagià, 1964. 106.; Manselli, 1980. 1438.; Piemontese, 1989. 758.

7 Manselli, 1980. 1438–1439.; Storz, 2009. 176. Vö. Marangoni–Stocchi, 1996.

8 Később a legfőbb velencei döntéshozó szervezet, a Negyvenek Tanácsának tagjává is megválasztották.

9 Almagià, 1964. 106.

10 Vö. Martin, 1978; Pubblici, 2005; Cristea, 2007.

11 Vö. Thiriet, 1978; Cristea, 2007; Di Cosmo, 2010; Hvalkov, 2019.

12 Contarini, 1487; Barbaro, 1873; Lockhart – Morozzo della Rocca – Tiepolo, 1973; Vivenza, 1974; Milanese, 1983; Bertotti, 1992. 220.; Storz, 2009. 176.

A korszakban szinte egyedülállóan széles körű érdeklődésére utal, hogy Barbaro perzsi utazásai során felkereste az Akhaimenidák perszopoliszi palotájának romjait is, noha tévesen zsidó eredetűnek határozta meg azokat.¹³ Perzsiai útját követően is még számos országban, vidéken megfordult; ezek egyszerű felsorolása is szétfeszítené azonban jelen cikk kereteit. 1485 körül tért végül vissza végleg Velencébe, ahol Agostino Barbarigo dózse egyik főtanácsadója lett.¹⁴

Barbaro 1487-ben vetette papírra több évtizedes kalandjainak élménybeszámolóját *Viaggi fatti de Vinetia, alla Tana, in Persia* címmel.¹⁵ Az írás azonban életében már nem jelenhetett meg. Az itáliai kalandor-diplomata 1494-ben széles körű ismertségnek és köztiszteletnek örvendő halt meg Velencében, ahol is a San Francesco della Vigna templomban temették el. Barbaro kéziratban maradt művét végül 1543-ban, a velencei Aldus nyomdában kinyomtatott kötetben publikálta először Antonio Manutio/Manuzio, a nyomda megalapítójának, Aldusnak a fia.¹⁶ Igazi sikerre, bestsellerré azonban akkor vált, amikor bekerült Giovanni Baptista Ramusio neves földrajztudós *Delle navigationi et viaggi* című könyvsorozatának harmadik kötetébe, amely először 1556-ban jelent meg, ugyancsak Velencében.¹⁷ Azonban még ezt megelőzően, 1551-ben VI. Eduárd angol király titkos tanácsosa, William Thomas¹⁸ Barbaro kortársának és perzsiai követtársának, Ambrosio Contarininek a beszámolójával együtt a királynak szánt újévi ajándékként angolora fordította a velencei útleírását *Travels to Tana and Persia* címmel. William Thomas kéziratban maradt fordítását végül elsőként a londoni Hakluyt Society kiadó jelentette meg 1873-ban.¹⁹

Barbaro páratlanul fordulatossá tett élettörténetéből nem csupán egy meglehetősen kaland- és becsvágyó személyiség profilja bontakozik ki, hanem egy művelt, több nyelven folyékonyan beszélő, kiváló megfigyelő- és emlékezőtehetségű férfiú alakja is, aki – mint az útleírásából kiderül – nem csupán Perzsiában érdeklődött a régmúlt emlékei iránt. Már nem sokkal az Azovi-tenger térségébe, Tanába érkezését követően, 1437-ben egy roppant izgalmas „régészeti” kalandba is belekeveredett.

13 Viszont ő meg a helyiektől hallott *Cilminar* helynevet használja rá: Barbaro, 1545. 80.; Barbaro, 1873. 81. Vö. Murray, 1820. 15.; Almagià, 1964. 108.; Rota 2009.

14 Barbarigo személyéhez lásd: Nani-Mocenigo, 1909; Gaeta, 1964a. 47–49.; Roeck, 1992. Lásd még: Szovák, 2023. 60.

15 Utazásairól részletesen beszámolt egy levelében is, melyet Pietro Barozzi padovai püspöknek küldött el 1491-ben: *Lettera dello stesso Giosafat Barbaro scritta al R. Monsignor Piero Barocci Vescovo di Padova, nella qual si descrive l'erba del Baltracan, che usano i Tartari per lor vivere*, ami hiányzik Manuzio művéből. Vö. Herberstein, 2016. 23. – Barozzi személyéhez lásd: Nani-Mocenigo, 1909; Gaeta, 1964b. 510–512.; Nante–Cavalli–Gios, 2012.

16 Barbaro, 1545.

17 Vö. Barbaro, 1978–1988.

18 Thomas, 1898. 193–196. Vö. Khoury, 2006. 91–98.

19 Ez utóbbi, 1846-ban Londonban alapított kiadó fő profilja egyébként jelenleg is kifejezetten a régi (ókori, középkori, kora újkori) utazással kapcsolatos irodalom elsődleges forrásainak kiadása (vö. Middleton, 1986; Bridges–Hair, 1996.).

A tanai „ásatás” históriája

Barbaro megemlíti művében, hogy Tana környékén számos domb magasodik. Érdemes itt átadni a szót magának az előkelő velenceinek:²⁰

„Az egyik ilyen dombbal kapcsolatban azt hittük, hogy nagy kincs van elrejtve benne. Mert abban az időben, amikor Pietro Lando konzul volt Tanában, jött egy Gulbedin nevű ember Kairóból, ahol megtudta egy kairói tatáriai asszonytól, hogy az egyik ilyen kis dombban, amit Contebének hívnak, az alánok nagy kincset rejtettek el. (...) Így ez a Gulbedin vállalkozott arra, hogy különböző helyeken lyukakat vagy gödröket csináljon a hegybe, mint a kutakat; és miután így folytatta két évig, meghalt; aminek következtében úgy ítélték meg, hogy csak az alkalmasság hiánya miatt nem tudta ezt a kincset napvilágra hozni. Ezért mi, kereskedők, akik az 1437. év Szent Katalin éjszakáján [november 25-én] együtt voltunk Tanában, azon gondolkodtunk, hogyan lehetne ezt az ügyet megoldani.”²¹

A fenti forrásrészlet több szempontból is roppant izgalmas adatokat tartalmaz. Az egyik a Gulbedin/Gülbedin nevű forrásközlő, akinek a neve kétségkívül török eredetű, s aki Barbaro szerint meglehetősen messziről, Egyiptomból érkezett Tanába. Ebben az időszakban Kairó viszont az úgynevezett Mamlúk Birodalom fővárosa volt.²² A mamlúkok (az arab szó jelentése ’birtokolt’ vagy ’rabszolga’) eredendően a Tana környéki sztyeppevidéken nomadizáló, jellemzően török (kun-kipcsak) nyelvű katonarabszolgák voltak, akiket az Azovi- és a Fekete-tenger-parti kereskedővárosokból többnyire itáliai (genovai és velencei) kereskedőhajók szállították a Földközi-tengeren keresztül az Ajjúbida-dinasztia uralta Egyiptomba, ahol fokozatosan megerősödve, majd vezető katonai és közigazgatási tisztségekbe emelkedve végül 1250 körül Egyiptomban átvették a hatalmat az Ajjúbidáktól.²³

1382-től a mamlúkok úgynevezett „cserkesz” ága uralta Kairót, melynek ősei eredendően már nem kipcsakok, hanem gyaníthatóan kaukázusi cserkeszek voltak.²⁴ Barbaro korára, azaz a 15. századra a mamlúkok világa már túljutott a fénykorán, ennek ellenére a Fekete-tenger és Kaukázus vidéki kapcsolataik még minden bizonnyal élénkek voltak. Ezt Barbaro fenti mondata is igazolja, hiszen egy olyan tatáriai asszonyról tesz említést, aki akkor már Kairóban élt, s akitől a kincseket rejtő dombra vonatkozó információk eredetileg származhattak. S ezeket az információkat is egy török nevű személy, a már említett Gulbedin/Gülbedin szállította vissza (?) Tanába.

20 Barbaro művét az első Antonio Manuzio-féle kiadásában (Barbaro, 1545) és William Thomas klasszikus fordításában idézzük (Barbaro, 1873).

21 Barbaro, 1545. 4.; Barbaro, 1873. 5. Vö. Ascherson, 1995. 128.

22 Egészen 1517-ig, amikor is az oszmánok elfoglalják és beolvasztják a mamlúk Egyiptomot az Ottomán Birodalomba (vö. Muslu, 2014; Conermann–Şen, 2017 stb.).

23 Ily módon döntő szerepük lesz az európai keresztesek végleges kiszorításában Egyiptomból és a Szentföldről. – A mamlúkokra vonatkozó teljes modern nemzetközi szakirodalom megtalálható a University of Chicago *Mamlúk Studies Review* című folyóiratában, amely online az alábbi címen érhető el: <https://mamluk.uchicago.edu/browse-download.html> (letöltés: 2024. április 7.).

24 Vö. Levanoni, 2010.

Izgalmas részlet Barbaro beszámolójában a domb alánokhoz való kapcsolása is. A mongol káni udvarban 1253–1255 között megforduló Wilhelm Rubruktól tudjuk, hogy a 13. században még szerte Kelet-Európában és Ázsiában éltek alánok, így többek között a Krímben és a Dontól nem messze található Asztrahán térségében is, noha központi területeik a Tanától ugyancsak nem túl messze lévő Kaukázusban voltak. A 15. században tehát gyaníthatóan senkit sem lepett meg az az információ, hogy a Don-vidéken magasodó mesterséges dombokat (vagy legalábbis egyet-kettőt ezek közül) a korábban ott élt iráni nyelvű alánokhoz kapcsolták.²⁵ Ma már tudjuk, hogy az Azovi-tenger környéki földhalmok/kurgánok többségét sok évszázaddal az alán népnév megjelenését megelőzően ásták meg (leginkább a szkíta, illetve az azt követő szauromata/szarmata korban). De mivel a szkítákhoz és a szauromatákhoz/szarmatákhoz hasonlóan az alánok is iráni típusú nyelvet beszéltek, sőt, az utóbbi törzsekhez valamiféle rokonsági szálak is kötötték őket, ezért 15. századi adatközlőink olyan óriásit nem is tévedtek e földhalmok alánokhoz kapcsolásával.²⁶

A történet azonban itt még nem ért véget, Barbaro ugyanis egy vállalkozást hozott létre hat velencei és zsidó kereskedővel közösen.²⁷ E kis gazdasági társulás körülbelül 120 munkást szerződtetett (fejenként és havonta három dukátért), majd vitetett fel szánokon a befagyott Don folyón, a forrásban említett úgynevezett kis Contebének (Kontöbe)²⁸ nevezett dombhoz, ami Barbaro becslése alapján mintegy 60 mérföldre lehetett Tanától.²⁹

„E kis hegy körülbelül 50 lépés magas volt, tetején sík felülettel, amin egy további kisebb hegy magasodott, olyan, mint egy kerek kalap, kőrakással körülvéve, ami olyan széles volt, hogy a peremén két ember végig tudott sétálni. Ez a kisebb magaslat 12 lépés magas volt. Az alsóbb hegy pedig olyan szabályos kör alakú volt, mintha csak iránytűvel készítették volna el, az átmérője 80 lépés volt.”³⁰

De az erős fagy miatt a nagy létszámú kutatócsapat végül „vereséget szenvedve” visszavonult Tanába:

„Miután minden készen volt, elkezdtünk vágni és ásni ennek a nagyobb dombnak a felületén, ami voltaképpen a kis domb kezdete volt, hogy szándékaink szerint nagy utat nyissunk a domb fenekébe, de a föld annyira megfagyott, hogy sem

25 Az alánokról Barbaro így ír: „Alánia nevét az alani nevű népről kapta, amely saját nyelvén asnak nevezi magát. E nép keresztény volt, és országát a tatárok vagy mongolok feldúlták és elpusztították. Alánia tartományban sok hegy, folyó és síkság található, és az utóbbiban sok emberi kéz által készített domb van, amelyek síremlékként szolgálnak, és amelyek tetején egy-egy lapos, lyukas kő van, amelybe egy kőkeresztet rögzítettek. (...) A gótok és az alánok közelségéből vagy keveredéséből származik a gotitalani elnevezés. Az alánok voltak e megye első lakói. A gótok egy későbbi időszakban érkeztek, és meghódították az alánok által lakott ország egy részét; és mivel a két nép keveredett egymással, ez a vegyes elnevezés is használatos lett.” Barbaro, 1545. 4., 29.; Barbaro, 1873. 5., 30. Vö. Alemany, 2000.

26 A szarmaták és alánok kapcsolatához lásd például: Istvánovits–Kulcsár, 2018. 149–168.

27 Barbaro az érintett kereskedők nevét is feljegyezte: Barbaro, 1545. 4.; Barbaro, 1873. 5.

28 A török *kum tepe* 'homokdomb' rontott alakjáról lehet szó. Vö. Ascherson, 1995. 128.

29 Barbaro, 1545. 5.; Barbaro, 1873. 6.

30 Barbaro, 1545. 5.; Barbaro, 1873. 6.

kapákkal, sem csákányokkal nem tudtuk megtörni. Mindazonáltal, miután kicsit lejjebb jutottunk, a földet már kicsit puhábbnak találtuk, úgyhogy azon a napon egészen jól haladtunk. De amikor másnap reggel visszatértünk, úgy találtuk, hogy az olyan keményen fagyott, hogy kénytelenek voltunk lemondani a vállalkozásunkról, és visszatérni Tanába.”³¹

De Barbaróék a vállalkozásról nem voltak hajlandóak egykönnyen lemondani, így hamarosan vissza is tértek az „ásatás” helyszínére:

„Március vége felé csónakokkal és kis hajókkal tértünk vissza 150 emberrel, akik újra elkezdtek ásni. Így 22 nap alatt kiástunk egy 60 lépés hosszú, 8 lépés széles és 10 lépés magas utat [árkot].³² (...) A nagy csoda az volt, hogy a fűhöz legközelebb eső földréteg fekete volt. Ezután a következő [réteg] tiszta [fa]szénből állt, de ez lehetséges volt, hiszen elegendő fűzfa volt a környéken ahhoz, hogy ezek könnyen kigyulladhasanak a hegyen. Ez alatt egyarasznyi mélyen hamu volt – és ez is lehetséges; mert nádas volt ott, amelyet elégethettek, így nem volt nagy dolog hamut csinálni. Egy újabb arasznyi mélységben köleshéj került elő, és mivel úgy hírlik, hogy ezen a vidéken kölesből készült kenyeret ettek, így meghagyva ennek héját a helyszínen, kíváncsi lennék arra, hogy mekkora mennyiségű köles kell ahhoz, hogy egy ekkora dombot egyarasznyi mélységben befedjen a köleshéj. Ez alatt további egy arasz mélységben pontyok és ilyen egyéb halak csontjai borították szőnyegeként a felületet. És mivel azt lehet mondani, hogy a folyóban van elég ponty és más hal, amelynek pikkelyei elegendőek ahhoz, hogy egy ilyen dombot beborítsanak, az olvasó megítélésére bízom, hogy ez vajon lehetséges vagy igaz lehet-e, én mégis igazat mondok. S mindezek mellett tegye megfontolás tárgyává, hogy azon személy, aki után a temetkezést Indiabunak nevezték el,³³ mindazon szertartásokhoz, amelyeket azokban a napokban gyakoroltak, már jóval korábban összegyűjtötte és összerendezte e dolgokat egy időbeli [hosszú] folyamat részeként. Így belevágva, de kincseket nem találva elhatároztuk, hogy két árkot ásunk a nagy hegybe négy lépés szélességben és magasságban. Ezekben a hasadékokban kemény, fehér földre lertünk, amelybe lépcsőket készítettünk, hogy fel tudjuk tolni ott a talicskákat. Mivel így öt arasznyival mélyebbre jutottunk, ennek alján különleges kőedényekre lertünk, néhányat hamuval, néhányat faszénnel telve, néhány üres volt, néhány pedig halcsontokkal volt tele. Találtunk továbbá öt vagy hat agyagból készített üvegezett felületű gyöngyöt is, hasonlókat ahhoz, amelyeket a piacon [Thomasnál Ancona piacán] lehet fellelni. Ugyancsak megtaláltuk egy kis ezüst vizeskancsó fülének felét egy kígyófej ábrázolással a tetején.”³⁴

31 Barbaro, 1545. 5.; Barbaro, 1873. 6.

32 Barbaro, 1545. 5.; Barbaro, 1873. 6. – Időközben kiderül, hogy maga Barbaro talicskákat készített, hogy munkásai könnyebben birkózzanak meg a feladattal: Barbaro, 1545. 6.; Barbaro, 1873. 7.

33 Barbaro egy másik helyen Indiabut az alának urának (Lord of the Alaninak) nevezi (Barbaro, 1545. 7.; Barbaro, 1873. 8.). A név gyaníthatóan *hapax legomenon*, melynek egyedüli forrása Barbaro műve.

34 Barbaro, 1545. 5–6.; Barbaro, 1873. 6–7.

Kiderült végül tehát, hogy a munkások nem egy sírhalomba vagy egy kincseskamrába ástak bele. Anélkül, hogy tudta volna, Barbaro lényegében egy hatalmas konyhai szeméthalomba, amelyet Azov környéki folyami halászok és családjaik emeltek évszázadokon át, vágatott árkot (vö. még alább).³⁵

„Végül a szenvedélyes héten a keleti szél olyan hevesen kezdett fújni, hogy a földet a kiásott rögökkel együtt visszaszórta és a munkások arcába vágta őket, ezért elhatároztuk, hogy elhagyjuk a helyszínt és nem kutatunk tovább, ezt hűsvéhfőt követően meg is tettük.”³⁶

Barbaro tehát ekkor végleg lemondott arról, hogy tovább finanszírozza kereskedőtársaival a kétes eredményeket hozó „régészeti” tevékenységét. Leírása viszont olyan részletes az előkerült rétegekről és az ott megfigyelt jelenségekről és tárgyakról, hogy beszámolóját nagyon különlegesnek és valóban korát jóval meghaladónak tekinthetjük. Barbaro ugyanis egy olyan korban vetette papírra mondatait, mely még hírből sem ismerte sem a rétegtant (ennek felfedezésére még évszázadokat kellett várni), sem az ásatások során megfigyelhető régészeti objektumokat, jelenségeket. A felmerülő kérdésekre modern szemmel is értékelhető, logikus válaszokat keresett. Talán nem túlzás azt állítani, hogy Barbaróban valóban egy modern régész veszett el!

A lelőhely későbbi sorsa

Arra nincs adatunk, hogy Barbaro későbbi élete folyamán bármikor is hasonló kalandra adta volna a fejét, de a lelőhely története a velenceiek látogatásával még messze nem ért véget, sőt...

A régészeti képzést Párizsban végző orosz etnográfus és régész, Alekszandr Alekszandrovics Miller (1875–1935), az Orosz Múzeum egykori igazgatója az 1922-ben induló, úgynevezett észak-kaukázusi régészeti expedíció vezetője³⁷ az 1920-as évek közepén, közel ötszáz évvel Barbaro vállalkozását követően a Don folyó partján álló Kobjakovo falu mellett kezdeményezett feltárást.³⁸ Az ásatás során kiderült, hogy egy roppant jelentős, sok korszakos település maradványaira lelt az orosz régész. A korabeli újságok a Miller és a neki helyben segítő tanítványa, az évtizedekkel később világhírűvé vált orosz régész, az Ermitázs későbbi igazgatója, Mihail Illarionovics Artamonov által vizsgált lelőhelyet „orosz Trójának” kezdték el nevezni. Ma már tudjuk, hogy a nagy kiterjedésű település számos korszakban lakott volt: már a rézkort megelőzően halászattal foglalkozó közösségek telepedtek meg a területen, de a rézkorban és az azt követő bronzkorban is éltek itt emberek, akik komoly fémműves tevékenységet is folytattak a helyszínen. A vidék a vaskor-

35 Ascherson, 1995. 129.

36 Barbaro, 1545. 6.; Barbaro, 1873. 7. Vö. Ascherson, 1995. 129.

37 Vö. Miller, 1925. – Az expedíciók részletes történetét lásd: *Szevero-Kavkazszkaja ekszpedicija*, 2018.

38 Miller pályájának kimerítő részletességű bemutatását, a tudós teljességre törekvő bibliográfiájával lásd: Dmitrijev, é. n.; illetve Vasilkov–Szorokina, 2003. 496.

ban, valamikor a Kr. e. 6. és Kr. e. 1. század között viszont elnéptelenedett, és csak a Krisztus születése körüli időszakban népesedett be újra. A régészeti leletanyag az ezt követő időszakban széles körű kereskedelmi kapcsolatokra, pezsgő helyi életre utal, amely nagyjából a nagy népvándorlások megindulásáig, a 4. század végéig tartott. A kobjakovói település utolsó felvirágzása a bizánci korra, a 8. és 12. század közé tehető, ekkor már a kereszténység jelenlétével is számolnunk kell. A 12. századot követően viszont elhagyták a területet.³⁹

Miller maga is rendkívül fontosnak tartotta a lelőhelyet, a hétköznapisága a legkevésbé sem zavarta. Mint megfogalmazta:

„A forradalom előtti időkben a régészeket a nagy, gazdag temetkezések érdekelték, amelyek látványos anyagot szolgáltatottak. Most, a szovjet uralom alatt szisztematikus munkába kezdünk a régió összes településének feltárására, és nemcsak gazdag temetőket ásunk, hanem a szemétket is turkálunk, ami gyakran többet hoz a történész számára, mint a leggazdagabb lelet.”⁴⁰

Miller és kutatótársai azonban még egy további, meglehetősen váratlan dolgot is megtaláltak: a 15. századi velencei „ásatás” árkait, így Miller 20. századi ásatásai révén végül hitelesíteni tudta Barbaro meglepő történetét.⁴¹ A 15. századi *Contebe* összekapcsolhatóvá vált a 20. századi „orosz Trójával”, azaz Kobjakovóval.

Miller hozzáállása tehát példaértékű és előremutató volt, azonban saját személyes tragédiája, hogy az 1930-as években ő maga már nem folytathatta az itt megkezdett ásatásokat. Az egyik sztálini letartóztatási hullám során ugyanis őt is őrizetbe vették, majd 1933-ban ötéves kazahsztáni száműzetésre ítélték, amelynek végét már nem élhette meg, 1935-ben meghalt. Millert végül 1957-ben rehabilitálták, azonban a letartóztatásakor elkobzott ásatási dokumentációinak és egyéb anyagainak (így a kobjakovói dokumentumoknak) egy része is elveszett.

A történet meglepően fordulatos vége

Ennek az egész különös történetnek a vége azonban még egy további igazán meglepő fordulatot tartogatott. Néhány száz méterre attól a helytől, ahol Barbaro emberei lapáttal és csákánnyal a kezükben elásott kincsek után vágyakozva küszködtek a faggyal és a jeges széllel, illetve ahol Miller egyszerű, hétköznapi emberek évezredekkel korábbi településének nyomait: egyszerű gödreit, árkait és házait tárta fel, egy, az alánokkal valóban rokon (vagy azok őseinek tekinthető) szarmata hercegnő feküdt érintetlen sírjában óriási mennyiségű, aranyból, drágakövekből és egyéb értékekből készített, csodálatos tárgyak tömkelegével. A sírra Vlagyimir Konsztantinovics Gugujev és Tatjana Alekszandrovna Prohorova talált rá, világhírű-

39 Vö. Truscsejov, é. n.

40 Uo.

41 Miller pontosan a Barbaro által megadott méreteken találta meg a velencei gödör maradványait. A halpikkelyek és a hamu még mindig ott voltak, bár a köleshéjakat már nem lehetett megtalálni (Ascherson, 1995. 129.).

vé téve a kobjakovói „hercegnőt”.⁴² Ha akár Barbaro, akár Miller pár száz méterrel odébb kezd ásatásba, egészen máshogy alakulhatott volna a két férfiú személyes sorsa is. Arról nem is beszélve, hogy gyaníthatóan a kelet-európai kurgánok kora újkori és jelenkori története is máshogy alakulhatott volna.

A klasszikus Selyemút utolsó pillanatai két korszak határán

Giosafat Barbaro fent idézett útleírása egyébként számtalan izgalmas adatot tartalmaz a késő középkori Selyemutat illetően is, így az útvonalhálózat közép-ázsiai és kelet-európai szakaszainak egyes állomásait, a különféle árucikkek felsorolását, valamint a térségben élő népekre vonatkozó számos politikai, gazdasági és etnográfiai jellegű leírást.⁴³ A velencei diplomata néhány évtizeddel a nagy földrajzi felfedezések megindulása előtt, kis túlzással a klasszikus szárazföldi Selyemút működésének egyik utolsó hagyományos pillanatában örökítette meg annak általános állapotát. Barbaro – mint fentebb írtam – 1494-ben, két évvel Kolumbusz amerikai útja után halt meg. Egy olyan időszakban, amely gyakorlatilag a végét jelentette a velencei és genovai kereskedelmi hegemoniának az európai távolsági kereskedelemben, és amikor a Mediterráneum végleg elveszítette azt a politikai, gazdasági, kulturális jelentőségét, amelyet a korábbi évezredekben betöltött. A folyamat végére részben az oszmánokkal szemben megvívott lepantói ütközet tett pontot, de a 16. század a távolsági kereskedelemnek az óceáni útvonalakra történő áthelyeződése miatt már az említett két itáliai város lassú, de folyamatos eljelentéktelenedésének jegyében telt.⁴⁴

A velencei diplomata művének – bár az jól beleillik a középkori világi utazási irodalomba, így Marco Polo, Pegolotti⁴⁵ és mások munkáinak sorába – vannak olyan jegyei is, amelyek egyedivé teszik nem csupán Barbaro tanai utazását, de az erről szóló beszámolót is. Az egyik ilyen az a speciális ok, amiért Barbaro felkereste a Don melletti különleges helyszínt, illetve az az elképesztően részletes, elemző jellegű leírás, amit az „ásatásról” ránk hagyományozott, benne olyan megfigyelésekkel, amelyek jócskán megelőzik saját korát. Barbaro utazása tehát egy korábban figyelembe nem vett új szempontot hoz be az utazással kapcsolatos középkori és kora újkori korábbi paradigmába.

Gyaníthatóan egyébként nem Barbaro volt az egyetlen, aki sírrabló „expedíciót” szervezett a középkorban,⁴⁶ de egyelőre ő az egyetlen, akinek vállalkozásáról

42 A kobjakovói 10-es sír roppant gazdag anyagáról lásd: Gugujev, 1992. 116–129.; Prohorova–Gugujev, 1992. 142–161.; Prohorova, 1994. 174–182.; Istvánovits–Kulcsár, 2011. 205–209.

43 Noha a műben számos hiátus és töredezettség figyelhető meg, s a kronológiája sem mindig követhető (vö. Piemontese, 1989. 758.).

44 Vö. Braudel, 1996; Crowley, 2018.

45 Marco Polo, 1963; Pegolotti, 1936.

46 Barbaro beszámolója azt is bizonyítja, hogy a kurgánokban folytatott kincsvadászat már a 15. században is komoly gazdasági tevékenység lehetett a pontuszi sztyeppén. Azt is megerősíti, hogy egy betörés egy-egy szkíta vagy szarmata kurgánba jelentős tőke- és munkabefektetést igénylő vállalkozás volt. A kurgánokat tehát egyfajta erőforrásnak – bányának – tekintették. Ez azonban nem mindig és nem mindenkire

– még ha az sikertelennek is bizonyult – részletes információk maradtak fönt. Ráadásul egy 20. századi kiváló orosz régésznek, Alekszandr Alekszandrovics Millernek köszönhetően Barbaro állításai utólag teljes igazolást is nyertek, ami ugyancsak növeli a kalandvágó velencei útjának és beszámolójának utólagos értékét.

Forrás- és irodalomjegyzék

1. Kiadott források és szakirodalom

Alemaný

2000 Alemaný, Agustí: *Sources on the Alans: A Critical Compilation*. Leiden–Boston–Köln, 2000. (Handbook of Oriental Studies. Section 8 Uralic & Central Asian Studies, vol. 5.)

Almagià

1964 Almagià, Roberto: Giosafat Barbaro. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. Vol. 6. Baratteri–Bartolozzi. Dir.: Ghisalberti, Alberto M. Roma, 1964. 106–109.

Ascherson

1995 Ascherson, Neal: *Black Sea*. New York, 1995.

Atwood

2004 Atwood, Roger: *Stealing History, Tomb Raiders, Smugglers, and the Looting of the Ancient World*. New York, 2004.

Barbaro

1545 Barbaro, Iosaphat: *Viaggi fatti da Vinetia, alla Tana, in Persia, in India, et in Costantinopoli: con la descrizione particolare di città, luoghi, siti, costumi, et della Porta del gran Turco: & di tutte le intrate, spese, & modo di gouerno suo, & della ultima impresa contra Portoghesi*. Ed. Manuzio, Antonio. Vinezia, 1545.

1873 *Travels to Tana and Persia by Josafa Barbaro and Ambrogio Contarini*. Translated from the Italian by William Thomas, Clerk of the Council to Edward VI, and by S. A. Roy, ESQ. Edited, with an Introduction, by Lord Stanley of Alderley. London, 1873.

1980 Barbaro, Iosaphat: Viaggio di Iosafa Barbaro alla Tana e nella Persia. In: Ramusio, Giovanni Battista: *Navigazioni e viaggi*. Tomo 3. Ed. Milanese, Marica. Torino, 1980.

Becker–Wawrzinek

2013 *Raubgräber Grabräuber. Begleitschrift zur Sonderausstellung des Landesmuseums Natur und Mensch Oldenburg vom 11. Mai bis zum 8. September 2013*. Hrsg. v. Becker, Peter-René – Wawrzinek, Christina. Oldenburg, 2013.

Bertotti

1992 Bertotti, Filippo: Contarini, Ambrogio. In: *Encyclopaedia Iranica*. Vol. VI. *Coffehouse–Dārā*. Ed.: Yarsharter, Ehsan. Costa Mesa, 1992. 220.

Braudel

1996 Braudel, Fernand: *A Földközi-tenger és a Mediterrán világ II. Fülöp korában*. I–III. Bp., 1996.

---

volt igaz. Barbaro arra is utal, hogy csak idegenek jártak szervezett kincskereső expedíciókra, a helyi népek, így a tatárok – úgy tűnik – békén hagyták a kurgánokat. Minden gátlás megszűnt viszont, amikor végül az oroszok megszállították hatalmukat a térségben (Ascherson, 1995. 129.).

Bridges–Hair

1996 *Compassing the Vaste Globe of the Earth: Studies in the History of the Hakluyt Society*. Eds.: Bridges, Roy C. – Hair, Paul Edward Hedley. London, 1996.

Ceram

1949 Ceram [Marek], C. [Kurt] W. [Wilhelm]: *Götter, Gräber und Gelehrte (Roman der Archäologie)*. Hamburg, 1949.

1965 Ceram [Marek], C. [Kurt] W. [Wilhelm]: *A régészeti regénye*. Bp., 1965.

Conermann–Şen

2017 *The Mamluk–Ottoman Transition: Continuity and Change in Egypt and Bilād al-Shām in the Sixteenth Century*. Eds.: Conermann, Stephan – Şen, Gül. Bonn, 2017. (Ottoman Studies / Osmanistische Studien, 2.)

Contarini

1487 Contarini, Ambrosio: *Questo e el Viazo de misier Ambrosio contarini ambador de la illustrissima signoria de Venetia al signor Vxuncassam Re de Persia*. Venezia, 1487.

Cristea

2007 Cristea, Ovidiu: The Venetian “Four Seasons” in the Black Sea: The Chronicle of an Unsuccessful Hegemony (1204–1484). In: *Revue Roumaine d’Histoire*, 46. (2007) 5–23.

Crowley

2018 Crowley, Roger: *Kalmárköztársaság. Hogyan hozta létre és vesztette el tengeri hatalmát Velence*. Bp., 2018.

Di Cosmo

2010 Di Cosmo, Nicola: Black Sea Emporia and the Mongol Empire: A Reassessment of the Pax Mongolica. In: *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 53. (2010) 1–2. sz. 83–108.

Dmitrijev

é. n. Дмитриев, Владимир Александрович: *Миллер Александр Александрович*. <https://ethnomuseum.ru/collections/collectors/miller-aleksandr-aleksandrovich/>.

Gaeta

1964a Gaeta, Franco: Barbarigo, Agostino. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. Vol. 6. *Baratteri–Bartolozzi*. Dir.: Ghisalberti, Alberto M. Roma, 1964. 47–49.

1964b Gaeta, Franco: Barozzi, Pietro. In: *Dizionario biografico degli Italiani*. Vol. 6. *Baratteri–Bartolozzi*. Dir.: Ghisalberti, Alberto M. Roma, 1964. 510–512.

Gugujev

1992 Гугуев, Владимир Константинович: Кобяковский курган (К вопросу о восточных влияниях на культуру сарматов I в. н. э. – начала II в. н. э.). In: *Вестник Древней Истории*, 1992. 4. sz. 116–129.

Herberstein

2016 *Notes upon Russia: Being a Translation of the Earliest Account of that Country, Entitled ‘Rerum Muscoviticarum commentarii’, by the Baron Sigismund von Herberstein Ambassador from the Court of Germany to the Grand Prince Vasiley Ivanovich, in the Years 1517 and 1526*. Translated and edited, with notes and introd. by Richard Henry Major. Oxon – New York, 2016.

Hvalkov

2019 Хвальков, Євген: Генуезькі та венеційські колонії Причорномор’я і Приазов’я в політиці та міжнародних відносинах (1400–1475). In: *Київські Історичні Студії: Науковий Журнал*, 2. (2019) 9. sz. 52–66. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2019.2.7>.

Istvánovits–Kulcsár

2011 Istvánovits, Eszter – Kulcsár, Valéria: Satana and Others: Priestesses, Witches and Queens of the Steppe-Region. In: *Weibliche Eliten in der Frühgeschichte: Female Elites in Protohistoric Europe. Internationale Tagung vom 13. bis zum 14. Juni 2008 im RGZM im Rahmen des Forschungsschwerpunktes »Eliten«.* Hrsg. v. Quast, Dieter. Mainz, 2011. 201–218.

2018 Istvánovits Eszter – Kulcsár Valéria: „...Aligha állhat nekik bármely csatarend ellent.” *Egy elfelejtett nép, a szarmaták.* Nyíregyháza–Szege, 2018.

Jahnkuhn

1978 *Zum Grabfrel in vor- und frühgeschichtlicher Zeit. Untersuchungen zu Grabraub und „haugbrot“ in Mittel- und Nordeuropa. Bericht über ein Kolloquium der Kommission für die Altertumskunde Mittel- und Nordeuropas vom 14.–16. Februar 1977.* Hrsg. v. Jahnkuhn, Herbert. Göttingen, 1978. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen. Philologisch-Historische Klasse. Folge 3, 113.)

Kayser

1966 Kayser, Hans: *A régészet rövid története.* Bp., 1966.

Khoury

2006 Khoury, Joseph: Writing and Lying: William Thomas and the Politics of Translation. In: *Travel and Translation in the Early Modern Period.* Ed.: Di Biase, Carmine G. Amsterdam, 2006. 91–102. (Approaches to Translation Studies Online, 26.)

Krüger

1978 Krüger, Karl Heinrich: Grabraub in erzählenden Quellen des frühen Mittelalters. In: *Zum Grabfrel in vor- und frühgeschichtlicher Zeit.* Hrsg. v. Jahnkuhn, Herbert. Göttingen, 1978. 169–187.

Levanoni

2010 Levanoni, Amalia: Egypt and Syria (Eleventh Century until the Ottoman Conquest). The Mamlüks in Egypt and Syria: The Turkish Mamlük Sultanate (648–784/1250–1382) and the Circassian Mamlük Sultanate (784–923/1382–1517). In: *The New Cambridge History of Islam.* Vol. 2. *The Western Islamic World, Eleventh to Eighteenth Centuries.* Ed.: Fierro, Maribel. Cambridge – New York, 2010. 237–284.

Lockhart – Morozzo della Rocca – Tiepolo

1973 *Il nuovo Ramusio.* Vol. VII. *I viaggi degli ambasciatori veneti Barbaro e Contarini.* A cura di Lockhart, Laurence – Morozzo della Rocca, Raimondo – Tiepolo, Maria Francesca. Roma, 1973.

Manselli

1980 Manselli, Raul: Barbaro, Giosafat (1413–1494). In: *Lexikon des Mittelalters.* Bd. I. *Aachen bis Bettelordenskirchen.* München, 1980. 1438–1439.

Marangoni–Stocchi

1996 Marangoni, Michela – Stocchi, Manlio Pastore: *Una famiglia veneziana nella storia. I Barbaro.* Venezia, 1996.

Marco Polo

1963 *Marco Polo utazásai.* Ford. Vajda Endre. Bp., 1963.

Martin

1978 Martin, Michael E.: The First Venetians in the Black Sea. In: *Αρχαίον Πόντου,* 35. (1978) 111–122.

Middleton

1986 Middleton, Dorothy: The Early History of the Hakluyt Society 1847–1923. In: *The Geographical Journal*, 152. (1986) 2. sz. 217–224.

Milanesi

1983 Milanesi, Marica: Contarini, Ambrogio. In: *Dizionario biografico degli italiani*. Vol. 28. *Conforto–Cordero*. Ed.: Ghisalberti, Alberto M. Roma, 1983. 97–100.

Miller

1925 Миллер, Александр Александрович: Краткий отчет о работах Северо-Кавказской экспедиции Академии в 1923 г. In: *Известия Российской академии истории материальной культуры*, 4. (1925) 1–42.

Murray

1820 Murray, Hugh: *Historical Account of Discoveries and Travels in Asia: From the Earliest Ages to the Present Time*. Edinburgh, 1820.

Muslu

2014 Muslu, Cihan Yüksel: *The Ottomans and the Mamluks: Imperial Diplomacy and Warfare in the Islamic World*. London, 2014.

Nani-Mocenigo

1909 Nani-Mocenigo, Filippo: Testamento del Doge Agostino Barbarigo. In: *Nuovo Archivio Veneto*, 17. (1909) 234–261.

Nante–Cavalli–Gios

2012 *Pietro Barozzi, un vescovo del Rinascimento. Atti del convegno di studi (Padova, 18–20 Ottobre 2007)*. A cura di Nante, Andrea – Cavalli, Carlo – Gios, Pierantonio. Padova, 2012. (Fonti e ricerche di storia ecclesiastica padovana, 35.)

Nótári

2013 Nótári Tamás: A sírbrálás tényállása germán népjogokban. In: *Jogtudományi Közlöny*, 68. (2013) 11. sz. 529–540.

2020 Nótári Tamás: *A kora középkori alemann törvénykönyvek. Pactus Alamannorum – Lex Alamannorum*. Szeged, 2020.

Pegolotti

1936 Pegolotti, Francesco Balducci: *La pratica della mercatura*. Ed.: Evans, Allan. Cambridge, Massachusetts, 1936.

Piemontese

1989 Piemontese, Angelo Michele: Barbaro, Giosafat. In: *Encyclopaedia Iranica*. Vol. III. *Ātaš-Bayhaqī, ahīr al-Dīn*. Ed.: Ehsan Yarshater. New York, 1989. 758.

Prohorova

1994 Прохорова, Татьяна Александровна: Некоторые аспекты идеологии сармато-алан (По материалам кургана 10 Кобяковского могильника). In: *Вестник Древней Истории*, 1994. 4. sz. 174–182.

Prohorova–Gugujev

1992 Прохорова, Татьяна Александровна – Гугуев, Владимир Константинович: Богатое сарматское погребение в кургане 10 Кобяковского могильника. In: *Советская Археология*, 1992. 1. sz. 142–161.

Pubblici

2005 Pubblici, Lorenzo: Venezia e il Mar d’Azov. Alcune considerazioni sulla Tana nel XIV secolo. In: *Archivio Storico Italiano*, 163. (2005) 3. sz. 435–483.

Renfrew–Bahn

2005 Renfrew, Colin – Bahn, Paul: *Régészet. Elmélet, módszer, gyakorlat.* Bp., 2005.

Roeck

1992 Roeck, Bernd: Zu Kunstaufrägen des Dogen Agostino Barbarigo (1419–1501). In: *Zeitschrift für Kunstgeschichte*, 55. (1992) 1–34. DOI: <https://doi.org/10.2307/1482598>.

Rota

2009 Rota, Giorgio: *Under Two Lions: On the Knowledge of Persia in the Republic of Venice (ca. 1450–1797)*. Wien, 2009. (Sitzungsberichte. Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-Historische Klasse.)

Silverberg

1997 *Great Adventures in Archaeology*. Ed.: Silverberg, Robert. Lincoln–London, 1997.

Stiebing

1993 Stiebing, William H., Jr.: *Uncovering the Past: A History of Archaeology*. Oxford, 1993.

Storz

2009 Storz, Otto H.: *Die persische Karte. Venezianisch-persische Beziehungen um 1500. Reiseberichte venezianischer Persienreisender*. Berlin, 2009.

Szevero-Kavkazszkaja ekspedíciija

2018 *Северо-Кавказская экспедиция ГАИМК (1923–1933 гг.)*. <https://www.archeo.ru/struktura-1/nauchnyi-arhiv/vystavki/severo-kavkazskaya-ekspediciya-gaimk-192320131933-gg>.

Szovák

2023 Szovák Márton: *A történetírás határán. Marin Sanudo naplójának forrásai és magyar vonatkozásai*. [Doktori (PhD) értekezés, PPKE.] Bp., 2023.

Thiriet

1978 Thiriet, Freddy E.: Les Venitiens en Mer Noire. Organisation et trafics (XIIIe–XVe siècles). In: *Αρχαίον Πόντου*, 35. (1978) 38–53.

Thomas

1898 Thomas, Daniel Lleufer: Thomas, William (d. 1554). In: *Dictionary of National Biography*. Vol. 56. Eds.: Stephen, Leslie – Lee, Sidney. London, 1898. 193–196.

Truscseļjov

é. n. Трущелёв, Юрий: Кобяково городище – послание из глубины тысячелетий. In: *Победа. Информационный портал Аксайского района*. <https://pobeda-aksay.ru/nash-kraj/kobyakovo-gorodishhe-poslanie-iz-glubiny-tysyacheletij/>.

Vaszil'kov–Szorokina

2003 Миллер, Александр Александрович (1875–1935). In: *Люди и судьбы. Библиографический словарь востоковедов – жертв политического террора в советский период (1917–1991)*. Изд. подготовили Васильков, Ярослав Владимирович – Сорокина, Марина Юрьевна. Санкт-Петербург, 2003. 496. <https://memory.pvost.org/pages/miller.html>.

Vivenza

1974 Vivenza, Gloria: *Viaggio in Oriente di due veneziani del Quattrocento*. Giosafat Barbaro e Ambrogio Contarini. In: *Economia e storia*, 21. (1974) 525–531.

SZABOLCS FELFÖLDI

AN EXCAVATION ON THE 15TH CENTURY SILK ROAD?

GIOSAFAT BARBARO'S ADVENTURE IN TANA

There is no doubt that for as long as the world has existed, there have been those who have not hesitated to dig up the graves of individuals, cemeteries of communities or even entire settlements from decades, centuries or even millennia ago in search of treasures. At most, we know of only a few cases where historical and archaeological data together provide evidence of attempts to loot earlier burials or even settlements covered with soil. A particularly fascinating case is that of Giosafat Barbaro, a Venetian diplomat, merchant and adventurer-traveller, who had one of the most colourful and interesting careers of the 15th century. According to some accounts, Barbaro arrived as an envoy of the Venetian Republic in the city of Tana (nowadays: Azov). Barbaro and his partners hired around a hundred and twenty workers and carried out two cycles of exploration on the hill called Contebe, near the river Don. Although no treasures were ultimately found, Barbaro made almost modern excavation observations at the site. Alexander Alexandrovich Miller, former director of the Russian Museum and leader of the so-called North Caucasus Archaeological Expedition, which started in 1922, initiated an excavation near the village of Kobjakovo on the banks of the Don River in the mid-1920s, nearly five hundred years after Barbaro's venture. During the excavation, the Russian archaeologist discovered the remains of a very important settlement of many periods. The site, known as the 'Russian Troy', was eventually identified as the site of Barbaro's excavation.

CONTENTS

Travels, Travellers and Travelogues: under Information History Magnifying Glass (László Z. Karvalics – Bernadett Szabó-Gajmer)	175
---	-----

Studies

Tamás Kristóf Árvai: Information Gain or Loss? The Interpretation Families of Sargon's II of Assyria Urartian Campaign (714 BC)	185
Szabolcs Felföldi: An Excavation on the 15 th Century Silk Road? Giosafat Barbaro's Adventure in Tana	215
Anita Sulyok: On the Road, by the Road: The Information Yield of Giacomo Casanova's Changes of Location	231
Géza Szász: Exploring Fever, Thirst for Information, Transmission of Knowledge: French Travelers in Hungary during the Reform Era	241
Janka Kovács: Technological Travel and Mental Health Reform: The Possibilities and Models of Psychiatric Institutionalization in Nineteenth-Century Hungary	257
Dorottya Mihályi: Colonial Propaganda and the Role of Concealment in Late 19 th Century North African Travelogues	283
László Z. Karvalics: From Xenia (Hospitalitas) to Selfie-Tourists: The Role of Travel in the Macrocommunity-Level Accumulation of Knowledge	299

Book Reviews

<i>Viatica</i> among the Journals Specialising in Travel History (Bernadett Szabó-Gajmer)	317
John Milton's <i>A Brief History of Moscovia</i> (Erzsébet Stróbl)	320
Luther in the Protestant Cultural Memory: Luther Monuments 1817–1917 (Benjámín Gorzás)	323
Regional and National Structures in Central Europe (Gábor Demeter)	326

Ára: 800 Ft
Előfizetőknek: 600 Ft

TERJESZTI A MAGYAR POSTA

Előfizethető személyesen a postahelyeken és a kézbesítőknél,
vagy a Központi Hírlap Iroda zöldszámán: 06-80/444-444,
e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 1-303-3440,
vagy levélben a Magyar Posta Zrt. Központi Hírlap Iroda,
Budapest 1008 címen.

Számonként megvásárolható a Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézetében
(1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.,
telefon: 224-6700/4624, 4626 mellék), illetve a Penna Bölcsész Könyvesboltban
(1053 Budapest, Magyar utca 40., telefon: 06 30/203-1769).

A Világtörténet 2024. évi évfolyamának megjelentetését
a Magyar Tudományos Akadémia és a Petőfi Kulturális Ügynökség támogatja.

MTA MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA

**HUN
REN** |

BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

Petőfi
Kulturális
Ügynökség